

Підтримка організацій громадянського суспільства з боку міжнародних інституцій та завдання світової спільноти*

Іван БОГДАНОВИЧ,
кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора з науково-організаційної роботи
та загальних питань Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

2

Проаналізовано напрями діяльності міжнародних інституцій, котрі сприяють побудові громадянського суспільства в окремих державах і регіонах світу, визначено сфери їхньої взаємодії, а також її механізми. На конкретних прикладах розвитку взаємин міжнародних інституцій і громадянського суспільства автор доводить, що зусилля зарубіжних партнерів можуть бути спрямовані на політичне середовище держави та його модифікацію; економічну та фінансову системи країни; соціальне середовище і розвиток спеціалізованих громадянських інститутів; надання освітніх та інформаційних послуг тощо. Однак, наголошується в статті, світова спільнота чи окремі організації повинні дотримуватися принципів міжнародного права, зокрема таких, як суверенна рівність та невтручання у внутрішні справи інших держав, не застосовувати методів тиску, враховувати специфіку конкретних країн, створювати умови, за яких мешканці країн-партнерів усвідомлено сприйматимуть сутність підтримки громадських організацій.

Ключові слова: міжнародні відносини, міжнародна організація, громадянське суспільство, ООН, ЄС, Рада Європи, ОБСЄ, Україна.

Поддержка организаций гражданского общества со стороны международных институтов и задачи мирового сообщества

Іван БОГДАНОВИЧ, кандидат економічних наук, доцент, заступник директора по науково-організаційній роботі та общим вопросам Государственного учреждения «Інститут всемирной истории НАН України»

Проанализированы направления деятельности международных институтов, содействующих становлению гражданского общества в отдельных государствах и регионах мира, определены сферы их взаимодействия, а также его механизмы. На конкретных примерах развития взаимоотношений международных институтов и гражданского общества автор показывает, что усилия зарубежных партнеров могут быть направлены на политическую среду государства и ее модификацию; его экономическую и финансовую системы; социальную среду и развитие специализированных гражданских институтов; предоставление образовательных и информационных услуг и т. п. Однако, подчеркивается в статье, мировое сообщество и отдельные организации при этом обязаны соблюдать принципы международного права, в частности такие, как суверенное равенство и невмешательство во внутренние дела других государств, не применять методы давления, учитывать специфику конкретных стран, создавать условия для сознательного восприятия жителями государств-партнеров сущности поддержки общественных организаций.

Ключевые слова: международные отношения, международная организация, гражданское общество, ООН, ЕС, Совет Европы, ОБСЄ, Україна.

Support of Civil Society Organizations by International Institutions and the Task of the International Community

Ivan BOGDANOVYCH, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Deputy Director for Scientific and Organizational Work and General Affairs of the State Institution 'Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine'

Areas of activities of international institutions promoting development of the civil society both within separate countries and regions of the world are analyzed, spheres and mechanisms of their interactions are defined. Author proves on concrete examples of development of cooperation between international organizations and the civil society that efforts of foreign partners can be focused on: political environment of the state and its modification; economic and financial system of the country;

* Закінчення публікації статей, присвячених результатам науково-дослідницької роботи «Роль міжнародних організацій у діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні» (с. 2–16).

social environment and development of specialized civil institutions; providing of educational and information services, etc. However, according to the article, the international community or individual organizations must adhere to the principles of international law such as sovereign equality and non-interference in the internal affairs of other states, do not use methods of pressure, take into account specificity of particular countries, create the conditions in which the inhabitants of the partner countries consciously accept the essence of support of NGOs.

Keywords: international relations, international organization, civil society, UN, EU, Council of Europe, OSCE, Ukraine.

Межа другого та третього тисячоліть стала відправним рубежем для усвідомлення людством необхідності формування в масштабах усієї планети громадянського суспільства, яке базувалося б на засадах миру, безпеки, співробітництва, демократії та всього того, що сьогодні прийнято називати загальнолюдськими цінностями. Досягнення такої мети потребує чимало зусиль та часу. Гальмують цей процес і конфлікти міжнародного та регіонального рівнів. Безумовного вдосконалення потребують держави, які перейшли до побудови громадянського суспільства демократичного типу внаслідок розпаду так званого соціалістичного табору.

Щодо України, то тут події кінця 2013–2014 років засвідчили, що без модернізації сфери суспільних відносин подальший розвиток держави та реалізація євроінтеграційних устремлінь народу ускладнюються.

Розглядаючи цю проблему, слід усвідомити її багатоплановість. Питання громадянського суспільства є об'єктом досліджень філософії, історії, політології, права тощо. Серед авторів публікацій, які розглядали цю тему з різних поглядів, можна виокремити таких світових учених, як Дж. Александер, Р. Алмонд, В. Віндельбанд, Е. Дюркгейм, Д. Кін, В. Сіверс, М. Ховард, Ю. Шрейдер. Досліджувала її і низка вітчизняних науковців. Попри, здавалося б, ґрунтовне дослідження питань сутності та розвитку громадянського суспільства необхідно відзначити недостатню увагу до питань ролі міжнародних організацій у його формуванні та підтримці. Недостатньо розкрито є і проблематика діяльності організацій громадянського суспільства на пострадянському просторі.

Метою статті є розгляд мережі та напрямів діяльності міжнародних організацій, спрямованої на підтримку громадянського суспільства у країнах як розвиненої, так і молодої демократії. На основі узагальнення публікацій з досліджуваної тематики слід дати визначення його сутності з точки зору взаємовідносин із державою. З цього погляду, під громадянським суспільством можна розуміти сукупність відносин між окремими індивідами, які формуються на засадах самоорганізації й самореалізації та не потребують спеціального втручання держави (більше того, останнє вважатиметься порушенням їх нормального функціонування). Оскільки в цьому разі інтерес становить насамперед економічний аспект предмета розгляду, то основну увагу доцільно акцентувати на тих проявах громадянського суспільства, які стосуються матеріального та економічного життя людей. Тим паче що в багатьох сучасних працях присутня думка, згідно з якою основу громадянського суспільства становлять три важливі компоненти:

по-перше, інститут приватної власності;

по-друге, сукупність правових відносин, що забезпечують функціонування першого елемента;

по-третє, наявність фізичних осіб, які мають свободу здійснення підприємницької діяльності та необхідні для цього знання і вміння.

В умовах глобалізованого світу розвиток громадянського суспільства країн із перехідною економікою та країн, що розвиваються, значною мірою перебуває під впливом (ідеологічним, організаційним та фінансовим) відповідних міжнародних організацій та інших недержавних зарубіжних структур [4]. Зусилля зарубіжних

партнерів, що представляють різноманітні інституційні структури, залежно від напряму підтримки можуть бути спрямовані на:

- 1) політичне середовище держави та його модифікацію;
- 2) економічну та фінансову системи країни;
- 3) соціальне середовище;
- 4) розвиток спеціалізованих громадянських інститутів суспільства;
- 5) надання освітніх та інформаційних послуг мешканцям країни;
- 6) інші напрями.

У контексті реалізації зазначених напрямів багато залежить від сутності конкретної міжнародної організації, її функцій, завдань, повноважень, фінансових та організаційних можливостей. Адже так чи інакше громадянське суспільство в окремо взятих країнах, регіонах світу або навіть у масштабах цілої планети підтримують більшість міжнародних організацій. Приміром, Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) та Міжнародна морська організація сприяють підтримці транспортних і комунікаційних можливостей, які надає людям відповідно авіа- та морський транспорт. Діяльність Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) акцентована на захисті життя та здоров'я фізичних осіб, Світової організації торгівлі (СОТ) – на питаннях міжнародної торгівлі тощо. Але всі разом названі структури покликані забезпечувати гармонійний розвиток людської спільноти, зокрема й на засадах громадянського суспільства.

З метою систематизації даних, що стосуються діяльності інституцій, які безпосередньо підтримують громадянське суспільство та його розвиток, доцільно акцентувати увагу на тому, що вони використовують свої особливі прийоми роботи та інструменти, а тому міждержавні та недержавні організації мають і різні можливості. Нагадаємо, що до перших належать структури, створені шляхом підписання спеціального установчого документа представниками двох або більше держав, до других – створені із залученням юридичних та фізичних осіб із різних країн.

Найвагомішою міжнародною організацією нині, безперечно, залишається **Організація Об'єднаних Націй (ООН)**, яка налічує 193 члени й, отже, охоплює практично всю планету; а оскільки функціонування ООН не обмежується якимось одним-двома напрямами, можливості її чи не найбільші серед сучасних міжнародних інституцій. У структурі ООН тематика громадянського суспільства найґрунтовніше охоплена двома структурами – Третім комітетом Генеральної Асамблеї ООН (на нього покладено соціальні, гуманітарні та питання культури) й Економічною та Соціальною Радою (ЕКОСОП), яка є одним із шести головних органів ООН. Оскільки реалізація цілей та завдань зазначених органів є неможливою без гарантування міжнародної безпеки та економічного співробітництва, додатковий інтерес у цьому питанні становитимуть також Перший (питання роззброєння та міжнародної безпеки) та Другий (фінансові та економічні питання) комітети Генеральної Асамблеї ООН. З-поміж інших функцій ЕКОСОП вважаємо за доцільне виокремити такі:

– обговорення міжнародних соціальних та економічних проблем глобального й міжгалузевого характеру,

розробка рекомендацій щодо політики в цих сферах для країн-членів ООН;

- проведення досліджень, формування доповідей, розробка рекомендацій з міжнародних проблем в економічній та соціальній сферах для Генеральної Асамблеї ООН, членів ООН та зацікавлених спеціалізованих установ;

- заохочення держав до дотримання прав людини й основних свобод для всіх;

- консультування неурядових організацій з питань, що входять до компетенції ЕКОСОП.

Усі названі структури ООН працюють над забезпеченням у планетарному масштабі умов для гармонійного розвитку людства та побудови громадянського суспільства на засадах демократизму, гарантування прав і свобод людини.

На регіональному рівні за глибиною інтеграційних процесів найбільше просунувся **Європейський Союз (ЄС)**. Організація, яка сьогодні налічує 28 країн Європи, розпочиналась як наддержавна структура для сприяння внутрігалузевим зв'язкам та міжнародному кооперуванню виробників вугілля і сталі з шести країн. Розвиваючись та еволюціонуючи, Євросоюз набув рівня політичного союзу, який у своїй діяльності охопив настільки значне коло питань, що впритул наблизився до можливості трансформації в єдину територіальну структуру конфедеративного устрою. Усвідомлюючи, що ключовими в діяльності ЄС були й залишаються економічні та політичні питання, виокремимо ті органи в його структурі, котрі відповідають за громадянське суспільство та його розвиток як у країнах-членах ЄС, так і за його межами.

Насамперед згадаємо Агенцію ЄС з питань покращення умов життя і праці [*European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound)*], Європейський моніторинговий центр змін [*European Monitoring Centre on Change (EMCC)*], Агенцію ЄС з дотримання фундаментальних прав людини [*European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)*] [3].

Ці специфічні органи ЄС покликані сприяти розвитку громадянського суспільства шляхом консультативної, інформаційної тощо допомоги відповідним його структурам не лише у країнах-членах ЄС, а й у інших державах. Вони опікуються моніторингом дотримання прав людини, стежать за протидією дискримінації, з'ясовують причини порушення базових прав та свобод людини, розробляють рекомендації щодо їх усунення, взаємодіють з іншими організаціями та їхніми підрозділами в площині громадянського суспільства. Участь у роботі Агенції ЄС з дотримання фундаментальних прав людини, створеної 2007 року на підставі регламенту Ради ЄС, можуть брати країни-кандидати, а також ті країни, що уклали або мають намір укласти угоду про асоціацію з ЄС.

Значний внесок у розвиток громадянського суспільства у країнах – партнерах ЄС здійснює Європейський економіко-соціальний комітет (*European Economic and Social Committee*), який представляє різні економічні та соціальні компоненти організованого громадянського суспільства. Комітет є інституційним консультативним органом, заснованим у рамках Римського договору від 1957 року. Консультаційна роль комітету дає його членам змогу брати участь у процесі прийняття рішень у ЄС. Інституція складається з 353 членів по всій Європі, які призначаються Радою Євросоюзу. Члени комітету належать до таких категорій так званого організованого громадянського суспільства, як роботодавці, профспілкові діячі та представники різних груп інтересів (професійних об'єднань, фермерів, захисників довкілля, споживачів тощо).

Взаємодія Представництва Європейського Союзу в тій чи іншій країні з НДО країни перебування є одним із його завдань. Представництво ЄС в Україні (*Council of Europe Office in Ukraine*) відкрито 6 жовтня 2006 року на підставі Меморандуму про взаєморозуміння між урядом України та Радою Європи щодо створення в нашій країні відповідного Управління Ради Європи та його правового статусу. Тим самим встановлювався діалог із громадянським суспільством країни перебування. У рамках такого діалогу Представництво ЄС веде широку інформаційну роботу, одним із видів якої є проведення регулярних семінарів у різних регіонах країни в межах інформаційної кампанії «Будуймо Європу в Україні». Мета кампанії – поширення європейських цінностей та підвищення рівня обізнаності українців щодо розвитку відносин між Україною та ЄС.

Важливою компонентою формування громадянського суспільства в державах Європейського континенту стала *Рада Європи* (слід не плутати її з Європейською Радою та Європейським парламентом, які є органами ЄС). Вона була створена 1949 року з метою об'єднання країн, що так чи інакше зазнали втрат унаслідок Другої світової війни. У процесі розвитку Ради Європи до її складу ввійшли такі авторитетні тепер структурні підрозділи та органи, як *Комітет міністрів Ради Європи*, *Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЕ)*, *Венеціанська комісія*, *Європейський суд з прав людини*. Кількість членів РЕ зростає з 10 до 47, при цьому дехто з них географічно є представником іншої частини світу – Азії. Постсоціалістичними членами Ради Європи є Азербайджан, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Вірменія, Грузія, Естонія, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Польща, Російська Федерація, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Україна, Чехія. Республіка Білорусь мала статус «спеціального гостя» в окремих органах Ради Європи, але після погіршення у 1997-му відносин із країнами ЄС втратила його, так і не ставши членом РЕ.

Саме під егідою Ради Європи було розроблено, а 1950 року підписано Конвенцію про захист прав людини та основних свобод [1], котра набула юридичної сили 3 вересня 1953 року. Цей документ визначив невід'ємні права та свободи для кожного та зобов'язав держави гарантувати ці права кожній людині, яка перебуває під їхньою юрисдикцією. Принциповою є відмінність цієї конвенції від багатьох інших міжнародних документів, адже вона має дієвий інструмент гарантування задекларованих прав – Європейський суд з прав людини.

Серед задекларованих конвенцією такі фундаментальні права, як: право на життя (ст. 2), заборона катувань (ст. 3), заборона рабства та примусової праці (ст. 4), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5), на справедливий судовий розгляд (ст. 6), покарання виключно на підставі закону (ст. 7), право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), свобода совісті, віросповідань (ст. 9), свобода висловлювання думок (ст. 10), свобода зібрань та об'єднань (ст. 11), право на вступ у шлюб (ст. 12), право на ефективний засіб правового захисту (ст. 13), заборона дискримінації (ст. 14). Надалі зміст конвенції доповнювався шляхом підписання спеціальних протоколів. У такий спосіб перелік прав та свобод поповнився правом на освіту та на вільні вибори (Протокол № 2), правом на свободу пересування (Протокол № 4) тощо.

Без перебільшення можна стверджувати, що політичне, суспільне, правове та гуманітарне обличчя сьогоденної Європи було б іншим без Ради Європи. Так, Парламентська асамблея є трибуною для депутатів національних парламентів і місцем для дискусій з питань та проблем, що турбують як представників окремих дер-

жав, так і весь континент загалом. У ПАРЕ 47 країн-членів Ради Європи репрезентовані залежно від чисельності населення неоднаковою кількістю депутатів – від 2 до 18 (Україну представляють 12 депутатів). Попри те, що рішення Парламентської асамблеї Ради Європи мають рекомендаційний характер, їхня політична вага залишається істотною. Утім, конфліктні ситуації також можуть бути. Маємо на увазі обговорення так званого кримського питання, коли рішенням від 10 квітня 2014 року делегацію Росії за прийняття Криму до складу цієї держави було позбавлено права голосу та виключено з усіх керівних органів ПАРЕ.

Окремою незалежною інстанцією в рамках Ради Європи є Комісар з прав людини, який опікується дотриманням стандартів у сфері прав людини в 47 державах-членах. Ініціативи щодо створення інституту Комісара з прав людини прийнято Радою Європи на саміті в Страсбурзі 10–11 жовтня 1997 року, а 7 травня 1999 року Комітет міністрів ухвалив резолюцію, якою заснував посаду комісара і визначив його повноваження, викладені у відповідній Резолюції (99)50. Згідно з нею комісар має сприяти ефективному дотриманню прав людини, а також надавати державам-членам сприяння РЄ у дотриманні стандартів у сфері прав людини; сприяти освіті та підвищенню обізнаності громадськості у сфері прав людини в державах-членах.

Комісар співпрацює з широким колом міжнародних і національних інститутів, а також організаціями, які здійснюють моніторинг прав людини. Його головним міжурядовим партнером у цій сфері є ОБСЄ, громадські правозахисні організації, університети та аналітичні центри, що спеціалізуються на цих питаннях.

1959 року розпочав діяльність Європейський суд з прав людини; 1998 року він був реформований і з організації, який діяв епізодично, за певної потреби, перетворився на постійно діючу структуру. Сьогодні він має право:

- 1) розглядати індивідуальні та міждержавні скарги, подані до Європейського суду з прав людини проти однієї чи декількох країн-членів Ради Європи або Європейського Союзу;
- 2) визнавати факт того, що було порушено те чи інше право заявника;
- 3) присуджувати справедливую компенсацію заявнику, який виграв справу;
- 4) тлумачити Конвенцію про захист прав людини та основних свобод;
- 5) встановлювати факт того, що будь-яке порушення в певній державі має масовий характер через системну проблему, в зв'язку з чим наказувати цій державі вживати заходів для виправлення такого недоліку;
- 6) розглядати запит Комітету міністрів Ради Європи з питання про те, чи не порушила держава-відповідач своїх зобов'язань щодо виконання постанов (рішень) Європейського суду з прав людини;
- 7) тлумачити раніше винесену постанову на запит Комітету міністрів Ради Європи;
- 8) надавати консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод з питань, не пов'язаних із розглядом справ.

Ще одна структура, яка відповідає за розвиток громадянського суспільства, – це **Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ)**. До її складу входять 57 країн із Північної Америки, Європи, Центральної Азії та 11 партнерів по співпраці з Азії, Африки, Океанії. Утворена як Рада з безпеки та співробітництва у Європі, вона 1 серпня 1975 року в Гельсінкі ухвалила Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі [2]. Цей документ і в XXI сторіччі залишається наріжним каменем для розвитку міжнародних відносин. Усі цілі та завдання,

поставлені перед ОБСЄ, умовно можна розділити на три складові («кошики»):

перша – політико-військовий вимір (контроль над поширенням озброєнь, дипломатичні зусилля із запобігання конфліктам тощо);

друга – економічний та екологічний вимір (безпека у відповідних секторах людської життєдіяльності);

третья – вимір громадянського суспільства (захист прав людини, розвиток демократичних інститутів, моніторинг виборів).

Хоча рішення ОБСЄ не мають юридично обов'язкового характеру, авторитет організації накладає на членів цієї структури значну політичну відповідальність.

Україна є членом ОБСЄ з 1992 року, а в 2013-му вперше головувала в цій структурі.

Важливим органом, діяльність якого безпосередньо спрямована на розбудову громадянського суспільства в країнах світу, є щорічна Паралельна конференція громадянського суспільства. Вона виконує роль незалежного громадянського майданчика для пошуку відповідей на актуальні виклики в сфері «людського виміру» та розробки стратегій громадянського суспільства щодо зміцнення інститутів ОБСЄ. Під час проведення Паралельної конференції експерти та правозахисники представляють моніторингові та аналітичні звіти.

Остання, четверта, Паралельна конференція відбулася в грудні 2013 року, а попередні засідання проходили в Астані, Вільнюсі та Дубліні в 2010–2012 роках. У Посвідченні до документа конференції висвітлюється ситуація у третьому «кошику» ОБСЄ, а саме ситуація зі свободою слова, мирних зібрань та асоціацій, правом на справедливий суд, демократичні вибори, протидію дискримінації, а також аналізуються випадки політичних переслідувань у регіоні ОБСЄ.

В інших регіонах світу, за межами Європи, питаннями розглядуваної тематики займаються здебільшого організації глобального характеру. Особливо яскраво це помітно в Африці та країнах Південно-Східної Азії, де через слабкість державних інституцій, освітньо-культурні, гуманітарні та правові проблеми рівень розвитку громадянського суспільства та демократичних процесів залишається недостатнім.

Водночас регіональні та субрегіональні інституційні структури нерідко відіграють значну роль у модернізації суспільства на рівні держав, їхніх територій або адміністративно-територіальних підрозділів, а також об'єднань держав. Серед таких організацій доцільно згадати:

- Центральноєвропейську ініціативу (налічує 18 європейських країн-членів);
- Співдружність Незалежних Держав (СНД, на час написання статті налічує 11 членів із різним статусом);
- Раду держав Балтійського моря (12 членів плюс 8 спостерігачів, до яких належить і Україна);
- Організацію Чорноморського економічного співробітництва (12 країн-членів та 13 спостерігачів);
- Асоціацію держав Південно-Східної Азії – АСЕАН (налічує 10 учасників з відповідного регіону);
- Лігу Арабських держав (21 дійсний член);
- Шанхайську організацію співробітництва (6 країн-членів, 5 спостерігачів, 2 так звані партнери по діалогу).

В установчих документах кожної зі згаданих структур у розділах, присвячених цілям та завданням їх створення та функціонування, так чи інакше згадуються проблеми: розвитку демократичних принципів та засад; забезпечення прав людини, збереження та примноження людських ресурсів і навчання; молодіжної політики, інформації і засобів масової інформації; міграції, національних меншин, охорони здоров'я

населення та навколишнього середовища; боротьби з організованою злочинністю. Інакше кажучи, всього того, що становить саму сутність громадянського суспільства [6, с. 205–208].

Для міжнародних організацій наддержавного та міждержавного характеру реалізація названих цілей здійснюється за рахунок ресурсів країн-членів та на основі їхніх спільних зусиль. У разі, коли об'єктом цих дій є будь-хто з учасників інституційної структури, основою слугують установчі документи об'єднання та зобов'язання, взяті на себе країнами-членами. Але іноді реалії міжнародних відносин потребують перенесення активності за межі міжнародної організації на іншу країну, їхню групу або ж усередину певної держави [6, с. 209–210]. У такому разі зусилля світової спільноти або окремих її членів повинні відповідати декільком вимогам.

По-перше, застосування принципу поважання прав людини і основних свобод не повинно входити в конфлікт з іншими загальними принципами міжнародного права, зокрема такими, як суверенна рівність та невтручання у внутрішні справи інших держав, співробітництво між державами, сумлінне виконання міжнародно-правових обов'язків.

По-друге, дії, спрямовані на формування, розвиток та підтримку громадянського суспільства, не повинні нав'язуватися ззовні методами різноманітного тиску, бо тоді їхня ефективність зменшується в разі або ж їхній результат є геть протилежним.

По-третє, повинна враховуватися специфіка конкретних країн, співробітництво з якими розглядається, бо досвід конфліктів у різних куточках світу впродовж останніх двадцяти років засвідчив, що дії, ефективні та аргументовані в одних державах, втрачають корисність або ж відверто погіршують ситуацію в інших.

По-четверте, мешканці країн-партнерів повинні чітко усвідомлювати сутність, зміст та призначення дій з підтримки ГО, які пропонуються міжнародними організаціями. Тільки тоді робота світової спільноти разом із урядами третіх країн матиме позитивний результат і наблизитиме побудову громадянського суспільства там, де воно було на зародковій стадії, сприятиме модернізації та подальшому розвитку країн, де було закладено підвалини або вже існувало суспільство, що відповідає визначенню та критеріям громадянського.

Крім міждержавних та наддержавних міжнародних організацій, у світі нині чимало структур та об'єднань недержавного характеру. Точну їхню кількість порахувати важко через розбіжності в методологічних підходах до розуміння самої суті міжнародної організації та певні обмеження в доступі до інформації про діяльність окремих неурядових організацій. Найвідомішими з них є правозахисні «Міжнародна амністія» (*Amnesty International*), «Лікари без кордонів», «Репортери без кордонів», Міжнародна організація із захисту прав людини (*Human Right Watch*); екологічна «Зелений світ» (*Green peace*); антикорупційна «Міжнародна прозорість» (*Transparent International*) [5, с. 157].

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями в багатьох напрямках: торгівля, фінансово-кредитна діяльність, соціальна сфера тощо. Питання громадянського суспільства в цьому ряду є далеко не останніми. Адже без додержання всіх принципів та правил, про які йшлося, неможливими є не тільки євроінтеграція нашої держави, а й елементарне співробітництво з провідними світовими інституціями та державами, що визначають політичне та економічне обличчя світу XXI століття. ▢

Список використаних джерел

1. Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года, измененная и дополненная Протоколом № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/rus/treaties/html/005.htm>
2. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 1 августа 1975 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osce.org/ru/mc/39505?download=true
3. Council Regulation (EC) № 168/2007 of 15 February 2007 establishing a European Union Agency for Fundamental Rights // Official Journal of the European Union, No. L 53/1, 22.02.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;ELX_SESSIONID=bzvDjpdCrfp9NV9kjFlwzFHP2nsLgpTm0nvdvJ74myv1vpWwvSlv!-229896499?uri=CELEX:32007R0168
4. Дамаскин О. Гражданское общество в условиях глобализации / О. Дамаскин // Обозреватель – Observer. – Внутренняя политика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.observer.materik.ru/observer/N6_2003/6_02.htm
5. Степаненко В. Глобальное гражданское общество: концептуализация и посткоммунистические вариации / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – № 2. – С. 156–175.
6. Циганкова Т. М. Міжнародні організації / Т. М. Циганкова, Т. Ф. Гордєєва. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.

References

1. *Konventsia o zashchite prav cheloveka i osnovnykh svobod ot 4 noiabria 1950 goda, izmennenaia i dopolnennaia Protokolom No. 11* [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950 as amended by Protocol No. 11]. Available at: <<http://conventions.coe.int/treaty/rus/treaties/html/005.htm>>
2. *Zakliuchitelnyi akt Soveshchaniia po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Evrope ot 1 avhusta 1975 goda* [Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, 1 August 1975]. Available at: <www.osce.org/ru/mc/39505?download=true>
3. *Council Regulation (EC) No. 168/2007 of 15 February 2007 establishing a European Union Agency for Fundamental Rights, Official Journal of the European Union*, No. L 53/1, 22.02.2007. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;ELX_SESSIONID=bzvDjpdCrfp9NV9kjFlwzFHP2nsLgpTm0nvdvJ74myv1vpWwvSlv!-229896499?uri=CELEX:32007R0168>
4. **Damaskin O.** 'Grazhdanskoe obshchestvo v usloviakh globalizatsii' [Civil society under the conditions of globalization], *Obozrevatel – Observer, Vnutrenniia politika*. Available at: <http://www.observer.materik.ru/observer/N6_2003/6_02.htm>
5. **Stepanenko V.** (2005) 'Globalnoe grazhdanskoe obshchestvo: kontseptualizatsiia i postkommunisticheskye variatsii' [Civil Society: Conceptualization and post-communist variations], *Sotsiologiya: teoriia, metody, marketing* 2: 156–175.
6. **Tsyhankova T. M. and Gordieieva T. F.** (2001) *Mizhnarodni orhanizatsii* [International organizations]: 2nd ed. Kyiv: KNEU.